

VARSTVO PRED NESREČAMI V JAVNOMNENJSKI PERSPEKTIVI

PUBLIC OPINION ON PROTECTION AGAINST DISASTERS

UDK 614.8:316.654(4)

Marjan Malešič

dr., Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Kardeljeva ploščad 5, Ljubljana, marjan.malesic@fdv.uni-lj.si

Povzetek

Članek predstavlja temeljna stališča in mnenja evropske in slovenske javnosti o civilni zaščiti oziroma varstvu pred nesrečami. Deskriptivna obravnava podatkov pokaže, da je evropska javnost bolj zaskrbljena zaradi možnosti antropogenih kot naravnih nesreč, skrb vzbuja tudi terorizem, nekaj manj oboroženi spopadi. Slovenska javnost je bolj zaskrbljena zaradi naravnih kot antropogenih nesreč, obenem pa se povečuje tudi občutek ogroženosti zaradi terorizma in oboroženih spopadov v zadnjih letih. Zaupanje v oblasti, da bodo prebivalstvo ob naravni ali drugi nesreči pravočasno opozorile na nevarnost in celovito obveščale o nesreči, je razmeroma visoko, enako velja za zaupanje v poročanje množičnih medijev o nesreči.

Abstract

This article presents the basic standpoints and opinions of the European and Slovenian public on civil protection and protection against disasters. Descriptive data analysis has shown that the European public is more concerned about potential man-made disasters than natural disasters. Terrorism and, to a lesser degree, armed conflict are also matters of concern. The Slovenian public is slightly more concerned about natural disasters than man-made disasters. The sense of being under threat from terrorism and armed conflict has increased significantly over the past few years. The trust that the authorities will issue a timely hazard warning and keep the public fully informed in the case of a natural or other disaster is relatively high, and the same applies to the trust placed in mass media reports on disasters.

Uvod

V evropskih državah se javni diskurz o nesrečah in odzivanju nanje v zadnjem obdobju veča, kar je posledica dogajanj na tem področju na globalni, regionalni in nacionalni ravni. Podatki nedvoumno dokazujejo, da so naravne nesreče s podnebnimi spremembami vred vir ogrožanja, na katerega se bodo morale države in mednarodne organizacije bolje pripraviti, kot je to veljalo do zdaj, saj vsaka večja nesreča razkrije določene pomanjkljivosti bodisi glede preventive, sistemskih in organizacijskih rešitev, odzivanja na nesrečo, bodisi glede opremljenosti in kadrovske zmogljivosti. K temu lahko pripomore tudi pritisk javnega mnenja in spodbudi politične strukture ter posamezne politike k dolgoročnemu razmišljanju in ukrepanju, saj jih v procesu odločanja praviloma vodijo kratkoročni in omejeni (politični) interesi.

Javnomnenske raziskave na temo varstva pred nesrečami so precej redke, vendar pa so v okviru Evropske unije (EU) leta 2012 izvedli posebno raziskavo o civilni zaščiti. Instrument raziskave »Slovensko javno mnenje« (SJM) prav tako redno vsebuje nekaj spremenljivk s področja varstva pred nesrečami. V zadnjo raziskavo SJM, ki je bila izvedena na prehodu iz leta 2015 v 2016, pa smo vključili poseben sklop na to temo. Analiza javnomnenskih podatkov v prvem delu vključuje dejavnost EU v procesu

prilagoditve in odzivanja na velike nesreče, ki presegajo zaščitno-reševalne zmogljivosti prizadetih držav ter zahtevajo koordinacijsko vlogo in pomoč mednarodnih organizacij, torej tudi EU. V drugem delu je analiza posvečena odnosu slovenske javnosti do varstva pred nesrečami.

V članku bomo podrobneje obravnavali zaznavo ogroženosti v evropski javnosti zaradi naravnih nesreč in njen odnos do civilne zaščite ter njenih dejavnosti znotraj mehanizma Unije na področju civilne zaščite (Mehanizem CZ EU). Analizirali bomo stanje na ravni EU kot celote, posebej pa bomo izpostavili odnos slovenske javnosti do omenjenih tem in ga primerjali z odnosom drugih držav članic EU. Interpretacija podatkov SJM pa bo dala vpogled v zaznavo ogroženosti prebivalstva zaradi nesreč, oceno delovanja sistema zaščite, reševanja in pomoči ob nesreči, odnos do vloge Slovenske vojske v odzivanju na nesreče, mednarodno pomoč ter zaupanje v medijsko poročanje in delovanje oblasti ob nesreči.

Viri podatkov in metoda

V analizi se torej opiramo na dva temeljna vira podatkov. Prvega predstavlja raziskava javnega mnenja Eurobarometer, ki se nanaša na civilno zaščito in je bila izvedena pozimi 2012, zajela pa je tedanjih 27 držav članic, torej

tudi Slovenijo (Special Eurobarometer 383, 2012). V vzorec je bilo zajetih 26.751 respondentov, starejših od petnajst let. Šlo je za metodo neposrednega anketiranja [angl. *face-to-face*], ki je potekala na domu anketirancev in v njihovem maternem jeziku.

Drugi vir podatkov so raziskave Slovensko javno mnenje (2001–2015), ki potekajo na Fakulteti za družbene vede, Univerze v Ljubljani, in jih v vsebinskem smislu pripravljamo sodelavci Obramboslovnega raziskovalnega centra, medtem ko njihovo metodološko spremljanje in izvedbo zagotavlja Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Poseben poudarek bomo namenili analizi podatkov iz raziskave, ki je potekala med novembrom 2015 in februarjem 2016 in je bila izvedena z metodo neposrednega anketiranja na terenu ter z uporabo standardiziranega vprašalnika. Potekala je na reprezentativnem vzorcu polnoletnih prebivalcev Slovenije in je zajela 1024 respondentov (SJM, 2015/1).

Evropska in slovenska javnost o varstvu pred nesrečami

Ogroženost

Zanimanje javnosti za nesreče in občutek ogroženosti zaradi njih sta spodbujena s trendom povečevanja števila nesreč in zaostrovanja njihovih posledic, kar dokazujejo statistični podatki. Leto 2014 je bilo na globalni ravni sicer netipično, saj je bilo nesreč 324, medtem ko je desetletno povprečje (2004–2013) 384 dogodkov.¹ Tudi število smrtnih žrtev je bilo leta 2014 na najnižji ravni v zadnjem obdobju, saj jih je bilo 7823, medtem ko znaša desetletno povprečje kar 99.820, manj pa je bilo tudi vseh prizadetih ljudi v nesreči, saj je povprečje v omenjenem desetletju 199,2 milijona, leta 2014 pa 140,8 milijona prizadetih. Leta 2014 se je občutno zmanjšala globalna gospodarska škoda zaradi nesreč, saj je znašala 99,2 milijarde ameriških dolarjev, medtem ko desetletno povprečje dosega 162,5 milijarde ameriških dolarjev (Guha-Sapir, Hoyois in Bellow, 2015: 1). Podatki za prvo polovico leta 2015 niso spodbudni: število nesreč nacionalnega obsega [angl. *country-level disasters*] je doseglo 138, prizadetih je bilo 68 držav, število smrtnih žrtev je doseglo 15.143, prizadetih je bilo 15,4 milijona ljudi, ekonomska škoda pa se je ustavila pri 13,2 milijarde ameriških dolarjev. Med posameznimi nesrečami sta na prvem mestu potresa v Nepalju aprila oziroma maja, ki sta povzročila 8831 smrtnih žrtev, ter vročinski val v Indiji z 2500 in v Pakistanu s 1229 smrtnimi žrtvami (CRED Crunch, 2015).

¹ Nesreča je vključena v bazo podatkov CRED (*Center for Research on the Epidemiology of Disasters*), če izpolnjuje eno od meril: v njej je umrlo več kot deset ljudi, prizadela je več kot sto ljudi, razglašene so bile izredne razmere (*state of emergency*), dana je bila prošnja za mednarodno pomoč (Guha-Sapir, Hoyois in Bellow, 2015: 7).

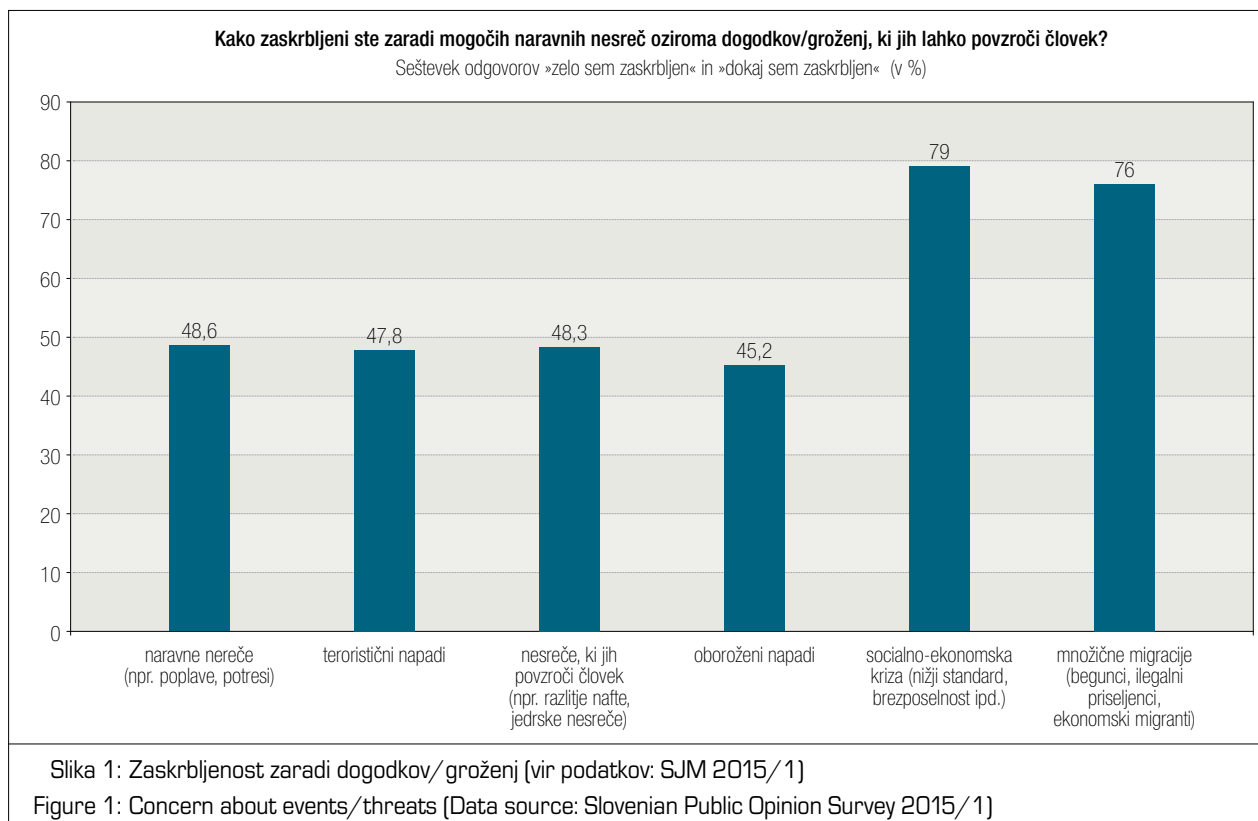
Med petimi najbolj prizadetimi državami na globalni ravni v zadnjem desetletju (Kitajska, ZDA, Filipini, Indija in Indonezija) sicer ni nobene evropske države pa tudi primerjava po celinah pokaže, da je najbolj ogrožena Azija. Za njo sta obe Ameriki, potem Evropa, Afrika in Oceanija, kar je potrditev večletnega podatkovnega trenda². Regionalni pogled v globalno statistiko o nesrečah pokaže, da je bilo leta 2014 v Evropi 54 nesreč: 1 klimatološka (suša ali ekstremne temperature), 29 hidroloških (poplave, mokro plazenje ali usad), 2 geofizični (potres, vulkan ali suho plazenje) ter 22 meteoroloških (neurje). Vseh prizadetih ljudi v teh nesrečah je bilo 2,9 milijona, gospodarska škoda pa je znašala 7,8 milijarde ameriških dolarjev. Podatki kažejo, da je število nesreč v Evropi leta 2014 identično z letnim povprečjem v obdobju 2004–2013, torej 54 dogodkov (Guha-Sapir, Hoyois in Bellow, 2015: 27–28).

V Evropi je bilo leta 2014 največ nesreč v Franciji (8), število prizadetih je bilo največje v Srbiji (1, 6 milijona) in Bosni in Hercegovini (približno 950.000), kar v prvem primeru znaša 22,37 %, v drugem pa 25,84 % vsega prebivalstva. V Srbiji je bila največja gospodarska škoda zaradi nesreč, predvsem poplav, meseca maja, saj je preseгла dve milijardi ameriških dolarjev, kar je pomenilo skoraj pet odstotkov BDP (Guha-Sapir, Hoyois in Bellow, 2015: 15–17).

V Sloveniji so naravne in druge nesreče v zadnjih letih vse pogostejše in intenzivnejše. Pregled desetih števil revije Ujma, ki izhaja enkrat na leto in analizira glavne nesreče v preteklem letu, razkrije, da je bilo v obdobju 2003–2013 v naši državi najmanj štirideset razmeroma velikih nesreč, med katerimi je največ poplav (petnajst primerov), neurij z močnim vetrom in točo (dvanajst primerov), suše (devet primerov), imeli pa smo tudi potres v Posočju julija 2004. Temu lahko prištejemo še požare v naravnem okolju in na gospodarskih ter stanovaljskih objektih, občasne pozebe, visok sneg, industrijske nesreče in nesreče z nevarnimi snovmi. K tem podatkom je treba prišteti, da smo imeli leta 2014 pet razmeroma velikih naravnih nesreč, štirikrat poplave in enkrat žled³. Na srečo vsi naštetih dogodki, ki so imeli praviloma naravne vzroke, niso zahtevali veliko smrtnih žrtev (najpogostejše so posamične utopitve ob poplavah), česar pa ne moremo trditi za tri velike antropogene nesreče v obravnavanem obdobju, in sicer za nesrečo s kanuji na reki Savi pri Blanci leta 2008 (trinajst smrtnih žrtev), prometno nesrečo pri Trebnjem leta 2005 (osem smrtnih žrtev) in množično prometno nesrečo pri Grosupljem leta 2010 (trije mrtvi in šest hudo poško-

² Podatki za prvo polovico leta 2015 nakazujejo občutno spremembo prizadetosti Afrike zaradi nesreč, saj se ta celina s 25 primeri nesreč od skupno 138 uvršča na tretje mesto, za Azijo (58/138) in obe Ameriki (39/138) ter pred Oceanijo (11/138) in Evropo (5/138). Nesreče v Afriki so povzročile 708 smrtnih žrtev in prizadele prek dva milijona ljudi, glavne med njimi pa so bile suša, in sicer v Senegalju, Malaviju in Somaliji, tropski ciklon na Madagaskarju ter poplave v Malaviju in Angoli (CRED Crunch, 2015).

³ Več o žledu glej v Svete in Malešič, 2014.

dovanih ljudi)⁴. Poudariti je treba, da naravne nesreče v Sloveniji v zadnjem obdobju prizadenejo vse več ljudi in povzročijo ogromno gospodarsko škodo, ki je v obdobju 2010–2014 v treh primerih nesreč preseгла 0,6 % BND (Uredba Sveta (ES) o ustanovitvi Solidarnostnega sklada EU), kar je spodnja meja za zaprosilo pomoči iz solidarnostnega sklada EU, ki je bila tudi odobrena. Enkrat (žled 2014) pa je Slovenija celo zaprosila za aktiviranje Mehanizma CZ EU, ki je usklajeval pomoč držav članic.

Raziskava Eurobarometer 383, izvedena leta 2012, razkrije, da so tri četrtine (seštevek odgovorov »zelo« in »dokaj« zaskrbljen) prebivalcev držav članic EU zaskrbljene zaradi možnosti antropogenih nesreč, kot sta na primer razlitje nafte ali jedrska nesreča, dve tretjini sta zaskrbljeni zaradi možnosti naravnih nesreč (poplave, potres ipd.), nekaj manj pa zaradi terorizma (64 %) in še manj (52 %) zaradi oboroženih spopadov. Prebivalci Slovenije so najbolj zaskrbljeni zaradi naravnih nesreč (seštevek odgovorov »zelo zaskrbljen« in »precej zaskrbljen« je 74 %), nekaj manj zaradi antropogenih nesreč (69 %), občutno manj pa zaradi oboroženih spopadov (40 %) in terorizma (34 %). Zaskrbljenost prebivalcev zaradi naravnih nesreč Slovenijo uvršča na 12. mesto med tedanjimi 27 članicami EU, zaradi antropogenih nesreč na 17. mesto, zaradi terorističnih napadov na 22. mesto in zaradi oboroženih spopadov na 20. mesto. Odnos slovenske javnosti do terorizma in oboroženih spopadov kot vira ogrožanja

njihove varnosti potrjuje tudi raziskava SJM 2012/1, saj podatki pokažejo, da sta obe na dnu lestvice virov ogrožanja, ki jih je bilo v naši raziskavi 23. Naravne in tehnološke nesreče so v sredini lestvice, na kateri so na prvem mestu socialno-ekonomski viri ogrožanja, korupcija in druge oblike kriminala ter notranjepolitična nestabilnost (Malešič, 2013: 12).

Nasprotno pa raziskava SJM 2015/1, ki je potekala po ukrajinskem in bližnjevzhodnih oboroženih spopadih ter po dveh hudih terorističnih napadih v Franciji, razkrije večjo skrb slovenske javnosti zaradi oboroženih spopadov in terorizma, kot smo jo izmerili do zdaj, saj se vrednosti obeh izenačujejo z vrednostmi, pripisanimi naravnim in antropogenim nesrečam (približno polovica vprašanih pravi, da je zelo ali dokaj zaskrbljena zaradi teh dogodkov oziroma groženj) (slika 1). Kot vira zaskrbljenosti sta na prvem mestu socialno-ekonomska kriza (nižji standard, brezposelnost ipd.) in množične migracije (begunci, ilegalni priseljenci, ekonomski priseljenci), ki v seštevku odgovorov »zelo sem zaskrbljen« in »dokaj sem zaskrbljen« presegata tri četrtine vprašanih.

Strukture civilne zaščite

Mehanizem CZ EU⁵ je bil oblikovan leta 2001, vendar začetek sodelovanja držav članic na področju civilne

⁴ Podobno množično prometno nesrečo, v kateri je bilo udeleženi 71 vozil, smo doživeli 30. januarja 2016, ko so na primorski avtocesti na odseku od Senožec proti Razdrtemu umrli štirje ljudje, trideset pa je bilo poškodovanih.

⁵ V organih EU uporabljajo izraz civilna zaščita, medtem ko imamo v Sloveniji sistem varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami, ki je bistveno širši pojem in vključuje tudi civilno zaščito (prim. Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje, 2014).

zaščite sega v leto 1977, ko je bil oblikovan solidarnostni sklad za primer nesreč. Desetletje pozneje je začel delovati evropski program za pomoč ob nesrečah, ki je vseboval višje oblike sodelovanja: oblikovanje skupne strategije reševanja nesreče, navodila o civilni zaščiti, stalne mreže uradnikov za zvezo na področju civilne zaščite, banke podatkov o nesrečah, izvajanje skupnih usposabljanj in simulacijskih vaj ter obveščanje javnosti (Malešič, 1991).

Mehanizem CZ EU stremi h koordiniranemu odzivanju na nesreče znotraj in zunaj EU, v njem pa sodeluje 28 držav članic ter Islandija, Črna gora, Norveška, Srbija, Bivša Jugoslovanska republika Makedonija in Turčija. Operativno središče Mehanizma CZ EU je Koordinacijski center za nujno odzivanje (angl. *Emergency Response Coordination Centre*), ki je bil na podlagi prej obstoječih Krizne sobe za humanitarno pomoč ter Centra za opazovanje in obveščanje civilne zaščite ustanovljen leta 2013. Center zbira obvestila v realnem času, opazuje razvoj nesreč, pripravlja načrte za razmestitev virov, sodeluje s članicami pri evidentiranju razpoložljivih zmogljivosti in usklajuje odziv EU na nesrečo. Razpolaga z vnaprej vzpostavljenimi in samozadostnimi civilnozaščitnimi moduli, tako da lahko zelo hitro posreduje pri iskanju in reševanju, gašenju požarov iz zraka, postavitvi visoko razvite zdravstvene postaje in tudi na drugih področjih (Emergency Response Coordination Centre, 2014).

Mehanizem CZ EU temelji na načelu subsidiarnosti, kar pomeni, da primarno odgovornost za odzivanje na nesreče ohranjajo države, EU pa njihov trud dopolnjuje in usklajuje, saj je pomoč odvisna od virov držav članic, ki v duhu solidarnosti praviloma tudi pokrijejo vse stroške intervencije. Tako želi EU vzpostaviti ravnovesje med odgovornostjo držav članic in evropsko solidarnostjo. Humanitarna dejavnost in civilna zaščita sta organizacijsko povezani pod okriljem Generalnega direktorata za humanitarno pomoč in civilno zaščito, kar naj bi omogočalo komplementarno krizno delovanje obeh področij, katerih imperativi so povečanje učinkovitosti dejavnosti, dvig kriznega odzivanja na višjo raven, povečanje odpornosti družbe na krizo, oblikovanje okvira medresorskega povezovanja ter uveljavljanje odpornosti in odzivanja na krize v mednarodnih forumih (Foreign and Security Policy, 2014).

Raziskava Eurobarometer 383 razkrije, da zgolj dobra tretjina anketirancev pozna prizadevanje EU, da bi usklajevala civilno zaščito znotraj in zunaj svojega območja. To prizadevanje najbolj poznajo prebivalci Malte, Belgije in Litve, najmanj pa prebivalci Češke republike, Danske in Švedske. Slovenija se med sedemindvajsetimi državami uvršča na dvaindvajseto mesto, kar kaže na precej nizko poznavanje koordinacijskega Mehanizma CZ EU na področju civilne zaščite. Večina prebivalstva EU (84 %) se strinja, da bi morale države članice pripraviti in objaviti načrte za obvladovanje nesreč. Med tistimi, ki v tem pričakovanju vodijo, so tudi prebivalci Slovenije. Pri njih so načrti za pomembnejše nesreče, ki se v državi lahko zgodijo, pripravljeni in tudi javno dostopni, tako v celoti

kot v izvečku. Prav tako se večina udeležencev raziskave strinja s trditvami, da vse države nimajo dovolj nacionalnih zmogljivosti za reševanje velikih nesreč (seštevek odgovorov »popolnoma se strinjam« in »v glavnem se strinjam« je 92 %); da bi EU morala pomagati vsaki državi nečlanici, kjer koli po svetu, ki jo prizadene nesreča, in sicer z usklajevanjem in pošiljanjem strokovnjakov in opreme na prizadeta območja (89 %); da EU mora imeti zaščitno politiko, saj imajo lahko velike nesreče čezmejne učinke (89 %); da je dejavnosti civilne zaščite na ravni EU treba usklajevati (82 %) ter da je lahko združevanje virov civilne zaščite v EU stroškovno učinkovitejše, kot če vsaka država upravlja svoje vire (79 %). Najbolj se z zgornjimi trditvami strinjajo prebivalci Cipra, ki pri vseh dosega prvo mesto med članicami, med manj navdušenimi glede skupnih naporov na tem področju pa so prebivalci Italije, Finske in Češke republike, čeprav se tudi tam strinjajo pri vsaj treh četrtinah respondentov. Prebivalci Slovenije se gibljejo malo nad povprečno podporo vsem trditvam, ki je že zelo visoka.

V Sloveniji je področje zaščite in reševanja, skupaj z obrambo in notranjo varnostjo, samostojen podsistem sistema nacionalne varnosti. Znotraj tega se razvija sistem varstva pred nesrečami, ki varuje ljudi, živali, premoženje, kulturno dediščino in okolje pred naravnimi, tehničnimi in antropogenimi nesrečami. Sistem, ki je organiziran na ravni gospodarskih družb, zavodov in organizacij, občin, regij in na ravni države, opravlja vse generične funkcije, ki zajemajo preventivo, pripravljenost, zaščito, reševanje in pomoč, skrb za vzpostavitev temeljnih življenjskih razmer ter obnovo. V proces izvajanja nalog zaščite, reševanja in pomoči se poleg prostovoljnih (jedro predstavljajo gasilci) in poklicnih sil ter civilne zaščite vključujeta tudi policija in vojska (prim. Doktrina zaščite, reševanja in pomoči, 2002). Kot smo videli, lahko Slovenija ob večjih nesrečah računa tudi na mednarodno pomoč, in sicer na podlagi članstva v mednarodnih organizacijah in bilateralnega sodelovanja, velja pa tudi obratno.

Slovenska javnost področje varstva pred nesrečami dobro sprejema in podpira, saj podatki kažejo, da med nevojaškimi prvinami sistema nacionalne varnosti najbolj poudarja razvoj področja civilne zaščite (Malešič, 2013: 54). Med vsemi prej naštetimi deli sistema varstva pred nesrečami pa javnost največji pomen pripisuje gasilski službi (Malešič, 2013: 60), hkrati pa je poklic gasilca najbolj zaupanja vreden poklic ne samo v Sloveniji, temveč v precejšnjem delu sveta (Global Study on Trust in Professions, 2014). Slovenska javnost kot pomemben del zaščite, reševanja in pomoči prepozna Slovensko vojsko, o čemer podrobneje poročamo v nadaljevanju.

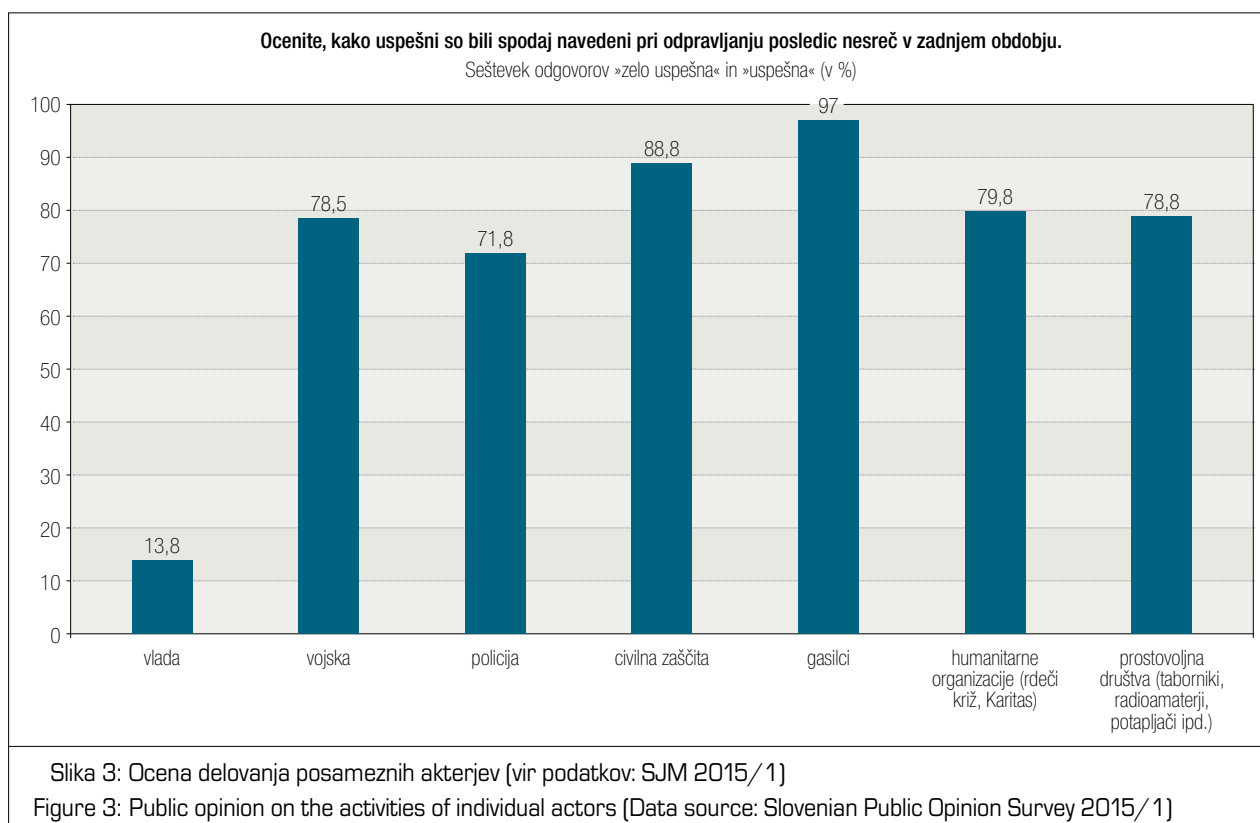
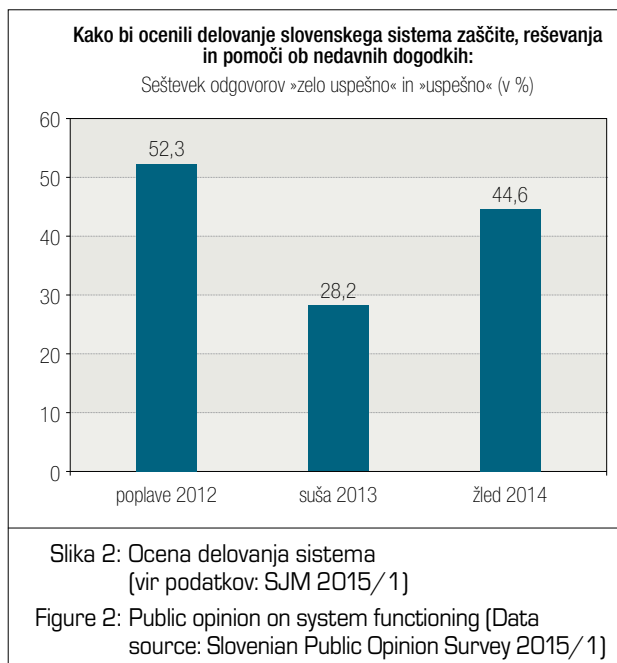
Dejavnost civilne zaščite

Mehanizem CZ EU lahko pokliče na pomoč katera koli država sveta, kar dokazuje tudi dejstvo, da je Mehanizem CZ EU od svoje ustanovitve pred štirinajstimi leti spremljal več kot tristo nesreč in prejel več kot 180

prošenj za pomoč iz skoraj vsega sveta. Med drugim je EU prek njega posredovala tudi v nekaterih najbolj uničujočih nesrečah, kot so bile cunami v jugovzhodni Aziji leta 2004, potres na Haitiju leta 2010, kompleksna kriza na Japonskem leta 2011, tajfun Haiyan na Filipinih leta 2013, orkan Katrina v ZDA leta 2005 in številne druge nesreče. Obsežno aktivnost Mehanizma CZ EU potrjujejo tudi podatki za leto 2012, ko je bilo prek njega izvedenih 21 operacij pomoči, za leto 2013, ko je bilo intervencij šestnajst, in za leto 2014, ko jih je bilo devetnajst. V teh dveh letih je Mehanizem CZ EU zagotavljal pomoč v že omenjenem primeru tajfuna na Filipinih, sirskega beguncem v Jordaniji, ob gozdnih požarih v Grčiji, na Portugalskem, v Črni gori, Bosni in Hercegovini in Albaniji ter v drugih primerih (EU Civil Protection; prim. Dobnik Jeraj, 2014). Leta 2014 so najbolj znane intervencije februarja ob žledu v Sloveniji, maja ob poplavih v Bosni in Hercegovini in Srbiji (dvaindvajset držav je zagotavljalo pomoč prek Mehanizma CZ EU), julija ob širjenju ebole v nekaterih afriških državah ter v severnem Iraku in Ukrajini, kamor so države članice EU redno pošiljale humanitarne pomoči notranje razseljenim osebam.

Podatki raziskave Eurobarometer kažejo, da prebivalci držav članic EU niso ustrezno obveščeni o teh dejavnostih, saj večina (52 %) odgovarja, da ni ravno dobro obveščena, veliko pa je takih, ki o tem sploh niso obveščeni (28 %). Razmeroma dobro obveščeni o dejavnosti civilne zaščite na evropski ravni je 17 % vprašanih, zelo dobro pa zgolj 2 %. Podatki so zelo podobni v vseh članicah EU, čeprav o malo boljši obveščeni poročajo prebivalci Italije, Irske in Poljske, medtem ko so najslabše obveščeni prebivalci Latvije, Finske in Švedske. Prebivalci Slovenije se po obve-

ščenosti o civilni zaščiti uvrščajo v prvo tretjino vseh članic EU. Na poznavanje omenjenih dejavnosti verjetno vpliva dejstvo, da ljudje z njimi praviloma nimajo neposrednega stika in zaznav, še posebno, ker zgornji podatki kažejo, da EU na tem področju deluje globalno. Tudi odločitve se sprejemajo v oddaljenem centru (posledično tam poteka tudi razprava o njih), kar tudi na področju varstva pred nesrečami potrjuje predpostavko o »demokracijskem deficitu« EU. Poleg tega mediji o delovanju EU na področju civilne zaščite redko poročajo, kar je prav tako ovira boljšemu poznavanju tega področja.

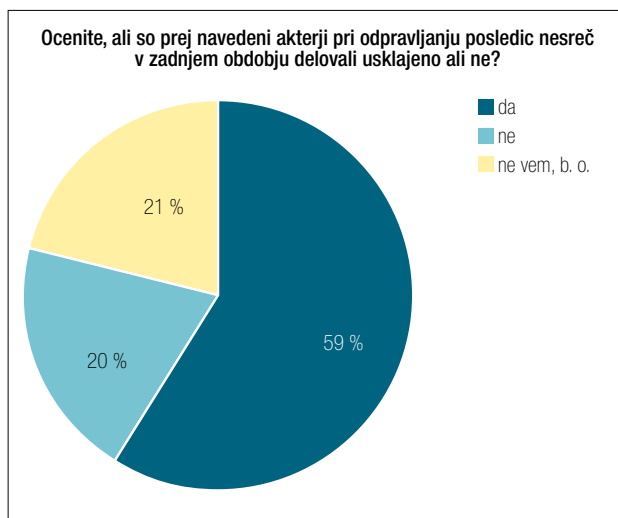

Najbolj zaželeni viri obveščanja o politiki EU na področju civilne zaščite so v povprečju televizija (61 %), internet (51 %), tiskani mediji (33 %) in radio (23 %). Občutno nižje odstotke (od 10 do 12) dosegajo knjige, brošure in letaki, internetna socialna omrežja ter kampanje obveščanja za povečevanje ozaveščenosti o civilni zaščiti. Če primerjamo preference do televizije in interneta kot virov obveščanja po posameznih državah, vidimo, da se za televizijo občutno bolj kot za internet zavzemajo v Bolgariji (83 nasproti 35 %), na Cipru (79 nasproti 48 %) ter v Romuniji (75 nasproti 35 %), medtem ko se za internet občutno bolj kot za televizijo kot vir obveščanja zavzemajo na Danskem (85 nasproti 48 %), Švedskem (79 nasproti 45 %) in Nizozemskem (76 nasproti 50 %), kar je vsekakor povezano tudi z (ne)dostopnostjo interneta v posameznih državah. Slovenija prav tako spada med države, v katerih je internetu kot viru obveščanja o civilni zaščiti v EU dana prednost pred televizijo (65 nasproti 60 %), medtem ko raziskava SJM pokaže, da je glavni vir obveščanja javnosti o naravnih nesrečah in sistemu varstva pred nesrečami v Sloveniji še vedno televizija.

Kot smo omenili, je Slovenijo v zadnjih letih prizadelo več razmeroma velikih naravnih in drugih nesreč. Anketirance smo prosili, naj ocenijo uspešnost delovanja sistema varstva pred nesrečami v določenih primerih. Podatki za obdobje 1998–2012 razkrivajo, da je bila javnost do delovanja sistema varstva pred nesrečami precej kritična, saj se povprečna ocena na lestvici od 1 do 5 giblje okoli 3,5 (Malešič, 2013: 58).

Raziskava SJM 2015/1 kaže, da je bil po mnenju javnosti odziv sistema zaščite, reševanja in pomoči na zadnje tri večje nesreče razmeroma uspešnejši ob poplavih leta 2012 in žledu leta 2014, manj uspešen pa ob suši leta 2013 (slika 2). Pri suši gre za svojevrstno pomoč in ukrepe, ki se sprejemajo. Ti so manj vidni in se poleg omejevanja porabe vode in preskrbe s pitno vodo najbolj prizadetih nanašajo predvsem na dajanje finančne podpore, ki pa omogoča zgolj delno saniranje posledic nesreče. Med posameznimi sodelujočimi so bili pri odpravljanju posledic nesreč najbolj ocenjeni gasilci (uspešni 25 %, zelo uspešni 72 %), civilna zaščita (uspešna 54 %, zelo uspešna 35 %), prostovoljna društva (uspešna 49 %, zelo uspešna 30 %), humanitarne organizacije (uspešne 51 %, zelo uspešne 29 %), Slovenska vojska (uspešna 65 %, zelo uspešna 14 %) in policija (uspešna 61 %, zelo uspešna 11 %). Najbolj kritična je javnost do vlade (uspešna 14 %, zelo uspešna 0,3 %, niti uspešna niti neuspešna 39 %, neuspešna 30 % in zelo neuspešna 8 %) (slika 3). Naklonjena ocena gasilcem ne preseneča, saj izhajajo iz lokalnega okolja in so pomemben del krizne socialne dinamike v njem, ob nesreči so zelo prepoznavni, njihovo odzivanje pa je navadno hitro in uspešno.

Usklajenost delovanja omenjenih sodelujočih je javnost dobro ocenila, saj 59 % vprašanih meni, da so delovali usklajeno (slika 4).

Slika 4: Ocena usklajenosti delovanja (vir podatkov: SJM 2015/1)

Figure 4: Public opinion on operational coordination (Data source: Slovenian Public Opinion Survey 2015/1)

Slika 5: Mnenje javnosti o tem, za katere naloge bi morala SV nameniti največ denarja, materialnih sredstev in kadrov. (vir podatkov: SJM 2015/1)

Figure 5: Public opinion on task-related allocation of Slovenian Armed Forces' major financial, material and human resources (Data source: Slovenian Public Opinion Survey 2015/1)

Slovensko vojsko javnost izrazito obravnava kot ustanovo, ki naj pomaga ob nesreči. S trditvijo, naj »vojska pomaga ob naravnih, ekoloških in drugih nesrečah«, namreč v raziskavah SJM soglaša več kot 90 % v vzorec zajetih anketirancev, ta naloga pa se v preferencah javnosti uvršča celo pred obrambo države. Večina (53 %) celo meni, da bi vojska ob nesreči lahko sama takoj začela pomagati, ne pa da je čakala na poziv civilnih oblasti. Javnost tudi meni, da bi moralo biti razmeroma veliko denarja, ki ga porabi Slovenska vojska, ter materialnih sredstev in kadra, namenjeno

za njeno sodelovanje v nalogah zaščite, reševanja in pomoči v naši državi (slika 5). Opisan odnos do vloge vojske ob nesreči je zelo verjetno posledica spremenjene zaznave ogroženosti, o kateri smo pisali na začetku članka, pozitivne tradicije na tem področju in dejstva, da je vojska poklicna in se lahko bolje pripravi na eno od svojih temeljnih zakonskih nalog (37. člen Zakona o obrambi).

Podatki hkrati kažejo, da po mnenju javnosti Slovenska vojska motiva za sodelovanje pri pomoči ob nesreči nima v povečevanju svojega ugleda v družbi, temveč je njen motiv predvsem pomagati prizadetemu prebivalstvu ter mu zagotoviti večjo varnost. Javnost se prav tako večinsko ne strinja s trditvama, da sodelovanje

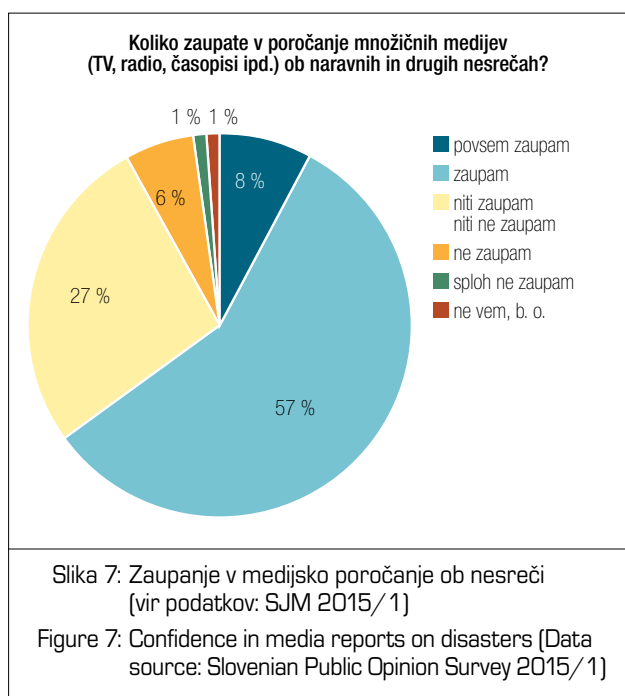
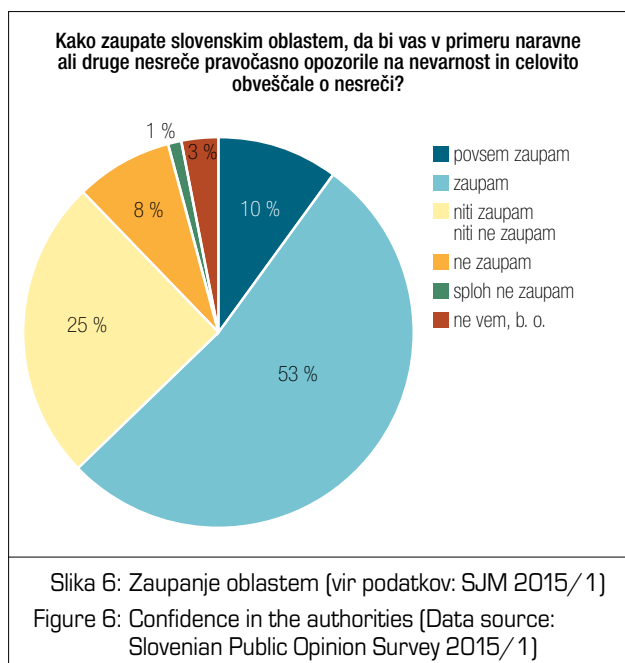
Slovenske vojske pri zaščiti, reševanju in pomoči ob nesreči pomeni postopno izrivanje civilnih organizacij iz tega procesa oziroma da zato Slovenska vojska ne posveča dovolj pozornosti svojim drugim temeljnim nalogam, kot so bojna pripravljenost, mirovne operacije in pomoč policiji pri zaščiti meja.

Zaupanje v oblasti, da bodo prebivalstvo ob naravni ali drugi nesreči pravočasno opozorile na nevarnost in celovito obveščale o nesreči, je razmeroma visoko, saj dosega 63 % (zaupam in povsem zaupam), četrtnina vprašanih omahuje (niti zaupam niti ne zaupam), medtem ko je nezaupanje na nizki ravni (8 %) (slika 6). Precej visoka stopnja zaupanja v oblasti ob pojavu nesreče je spodbudna, saj odstopa od siceršnjega splošnega nezaupanja javnosti v državne ustanove in politične akterje.

Skoraj identična stopnja zaupanja, kot smo jo izmerili za opozarjanje in obveščanje prebivalstva od oblasti ob pojavu nesreče, velja tudi za poročanje množičnih medijev o nesreči (slika 7). Na drugi strani se večina vprašanih strinja, da mediji ob nesrečah poročajo senzacionalistično (seštevek odgovorov strinjam se in v celoti se strinjam je 67 %), kar je do določene mere protislovno. Rezultati prav tako kažejo, da je javnost zadovoljna s pravočasnostjo poročanja medijev o nesreči, manj pa z objektivnostjo in celovitostjo poročanja ter z usklajenostjo poročanja z oblastmi na področju varstva pred nesrečami. Tudi v tem primeru velja, da stopnja zaupanja ob pojavu nesreče presega zaupanje, ki so ga mediji deležni v normalnih razmerah.

Poglejmo še vprašanje mednarodne pomoči ob nedavnih nesrečah. Poplave leta 2010 in 2012 ter žled 2014 so povzročili veliko materialno škodo, ki je presežala 0,6 odstotka letnega BND, tako da je bila Slovenija v vseh treh primerih upravičena do pomoči iz solidarnostnega sklada EU in jo je tudi prejela (sedem, štiriinajst oziroma osemnajst milijonov evrov). Ob pojavu žleda je Slovenija prvič zaprosila za pomoč prek Mehanizma CZ EU in jo prav tako prejela. Med državami, ki so pomoč zagotavljale bodisi prek omenjenega Mehanizma CZ EU bodisi na podlagi bilateralnih sporazumov, so se med prvimi odzvale Češka republika, Avstrija in Nemčija, pomoč je prišla tudi iz Poljske, Hrvaške, Italije, celo Romunije in Bolgarije in še nekaterih držav (skupno je pomagalo enajst držav). Te države so zagotovile 172 agregatov za proizvodnjo električne energije ter 644 reševalcev in tehničnega osebja (Poročilo o posledicah poplav, visokega snega in žleda v Republiki Sloveniji med 30. januarjem in 9. februarjem, 2014, 2014: 43).

Med državami, ki naj bi pomagale ob nesreči, slovenska javnost najbolj računa na Avstrijo (57 %), Nemčijo (10 %), Hrvaško (5 %) in Italijo (3 %). Med vsemi pomembnimi mednarodnimi organizacijami pa se slovenska javnost najbolj zanese na EU (58 %), nato pa na Organizacijo za varnost in sodelovanje v Evropi (7 %), ZN (5 %) in Nato (5 %) (SJM 2015/1).

Sklepne misli

Evropska javnost je bolj zaskrbljena zaradi možnosti antropogenih nesreč, kot sta na primer razlitje nafte ali jedrska nesreča, kot pa zaradi naravnih nesreč. Skrb vzbuja tudi terorizem, nekaj manj pa oboroženi spopadi. Evropska javnost ni ustrezno obveščena o sistemskih rešitvah in koordinacijskih dejavnostih, ki jih EU razvija na področju civilne zaščite, kljub temu pa omenjene strukture in dejavnosti v javnosti uživajo visoko podporo. Podatki tudi jasno pokažejo, katere vire obveščanja javnost v posameznih državah predlaga kot najprimernejše, tako da bi bilo v prihodnosti smiselno kampanjo obveščanja po posameznih državah članicah EU prilagoditi preferencam javnosti, pri čemer gre predvsem za iskanje ustreznega razmerja med obvestili, posredovanimi prek svetovnega spleta in televizije.

Slovenska javnost je bolj zaskrbljena zaradi naravnih kot antropogenih nesreč, obenem pa se tudi občutek ogroženosti zaradi terorizma in oboroženih spopadov v zadnjih letih zelo povečuje. Poznavanje Mehanizma CZ EU

je v slovenski javnosti malo nad evropskim povprečjem. Internetu kot viru obveščanja je dana rahla prednost pred televizijo, ko gre za vprašanje civilne zaščite v EU, medtem ko raziskava SJM pokaže, da je pomemben vir obveščanja javnosti o naravnih nesrečah in sistemu varstva pred nesrečami v Sloveniji še vedno televizija.

Slovenska javnost je do delovanja sistema varstva pred nesrečami razmeroma kritična. Med posameznimi sodelujočimi so bili pri odpravljanju posledic nesreč najbolj ocenjeni gasilci, civilna zaščita in prostovoljna društva. Zaupanje v oblasti, da bodo prebivalstvo ob naravni ali drugi nesreči pravočasno opozorile na nevarnost in celovito obveščale o nesreči, je razmeroma visoko, enako velja za zaupanje v poročanje množičnih medijev o nesreči.

Javnost ob večji nesreči pričakuje pomoč iz tujine, njena pričakovanja pa so precej skladna z resničnim dogajanjem, saj med državami praviloma med prvimi in najbolj izdatno pomagajo Avstrija, Italija in Nemčija, med mednarodnimi organizacijami pa EU.

Viri in literatura

1. CRED Crunch. Disaster Data: A Balanced Perspective. USAID, Issue No. 40, August 2015.
2. Dobnik Jeraj, M., 2014. Mehanizem Unije na področju civilne zaščite (predavanje). ICZR Ig, 25. 9. 2014.
3. Doktrina zaščite, reševanja in pomoči. Vlada Republike Slovenije, 30. 5. 2002.
4. Emergency Response Coordination Centre. <http://ec.europa.eu/echo/en/what/civil-protection/emergency-response-coordination-centre-ercc> (12. december 2014).
5. EU Civil Protection. <http://ec.europa.eu/echo/en/what/civil-protection/mechanism> (22. oktober 2015).
6. Foreign and Security Policy. http://europa.eu/legislation_summaries/humanitarian_aid/r10003_en.htm (3. december 2014).
7. Global Study on Trust in Professions. <http://www.gfk.com/news-and-events/press-room/press-releases/pages/gfk-verein-global-study-on-trust-in-professions.aspx> (23. oktober 2015).
8. Guha-Sapir, Debarati, Philippe Hoyois and Regina Below, 2015. Annual Disaster Statistical Review, 2014. The numbers and trends. Brussels: CRED, IRSS, Université catholique de Louvain.
9. Malešič, M., 1991. Evropski družbi naproti: Civilna zaščita. Ujma (5): 246–248.
10. Malešič, M., 2013. Slovenska javnost: spoznavni in zaznavni vidiki varnosti. Ljubljana: Založba FDV.
11. Poročilo o posledicah poplav, visokega snega in žleda v Republiki Sloveniji med 30. januarjem in 9. februarjem, 2014. V Svete, Uroš, in Malešič, Marjan (ur.). 2014. Ljubljana: Založba FDV.
12. Slovensko javno mnenje 1990/91–2015. Obramboslovni raziskovalni center; Center za proučevanje javnega menja in množičnih komunikacij. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
13. Special Eurobarometer 383. http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm (15. november 2014).
14. Svete, U. in Malešič, M. (ur.), 2014. Slovenija v ledenih okovih – odziv in izzivi. Ljubljana: Založba FDV.
15. Ujma 2004–2014, Ljubljana, Uprava RS za zaščito in reševanje.
16. Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje. <http://www.sos112.si/slo/page.php?src=cz1.htm> (13. december 2014).
17. Uredba Sveta (ES) številka 2012/2002 z dne 11. novembra 2002 o ustanovitvi Solidarnostnega sklada Evropske unije (Ul. l. 311, 14. 11. 2002, str. 3) in Uredba (EU) št. 661/2014 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 15. maja 2014 o spremembi Uredbe Sveta (ES) št. 2012/2002 o ustanovitvi Solidarnostnega sklada Evropske unije. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:02002R2012-20140628&from=EN>
18. Zakon o obrambi, Uradni list RS, št. 103/04 – uradno prečiščeno besedilo in 95/15.